

DİLİN YAPISI VE GELİŞİMİNE DAİR FARKLI GÖRÜŞLERİN KISA BİR ANALİZİ: SÖYLEME, KONUŞMA VE SÖZ ÜZERİNE BİR DÜŞÜNME DENEMESİ

Engin YURT¹

Öz

Bu makalede en temelde dil üzerine bir düşünme denemiştir. Dilin evrimsel ve tarihsel gelişimine, oluşumuna dair farklı görüşler incelenmiştir. Bu görüşler üzerinden, konuşmanın ve bir söz söylemenin -herhangi bir şey söylemekten farklı olarak- felsefi anlamı düşünülmüştür. Dil ve düşünme arasındaki ilişkinin ne kadar derine gittiği (ya da gitmediği) araştırılmıştır. Heidegger'in dile, konuşmaya ve söze ilişkin görüşleri sunularak günlük konuşmanın sıradanlığı ve dilin şiirselliğinin özsel önemi arasındaki karşıtlık bir nebze de olsa giderilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil, Köken, Konuşma, Söz, Söyleme, Heidegger

A SHORT ANALYSIS OF DIFFERENT VIEWS ABOUT LANGUAGE'S STRUCTURE AND PROGRESS: AN ATTEMPT OF THINKING OFF SAYING, SPEECH AND WORD.

Abstract

In this article, basically a thinking on language has been tried. Different views on historical and evolutionary progress of language have been examined. Through these views, the philosophical meaning of saying a word -different than verbally articulating something- and speech has been thought. It has been investigated how deep the relation between language and thinking goes (or not). By presenting Heidegger's opinions on language, speech and word, the contrast between commonness of common speech and essential importance of language's poetic saying has been tried to dissolve.

Keywords: Language, Origin, Speech, Word, Saying, Heidegger

'İnsanoğlu' 'sahiptir' 'dile' (ratio et oratio), ('animal rationale' 'yetilidir' 'konuşmaya' ve o kendi özünün meziyeti dolayısıyla muhakkak 'konuşur'). 'Söz, 'sahiptir' 'insanoğlu'na (Da-Sein 'temeller' -Varlığın [des Seyns] koruyuculuğuna [die Wächterschaft]). Dil'in' metafiziğinden, varlıktarihsel sözün özünü sürdürmesinin [die Wesung] içine düşün-en sıçramaya doğru *geçiş* [Übergang].²

Dilin doğasına dair düşünmenin insan için büyüleyici olan bir yanı vardır. Özellikle de dilin kökeni ve tarihsel-evrimsel gelişim süreçleri odağında gerçekleştirilmeye çalışıldığında ve düşünmenin tıkandığı ve düşünme deneyleriyle artık daha fazla geriye gidilmediği noktaya gelindiğinde, dilin hem düşünme için ne kadar özsel ve kritik bir yere, role sahip olduğu, hem de ne kadar gizemli olduğu ve insanüstü bir yana sahip olduğu sezilir. Bu sezgi, düşünmenin bu bahsi edilen -ya da bahsi edilemeyen- noktadaki paralize olması ve işleyememesi ile ilgili olduğu kadar dilin insan olarak insan için ne kadar tüm denklemleri değiştiren bir öge olduğunun apaçıklığı ile yüzyüze gelmesiyle de ilgilidir. Bahsi edilen bu düşünsel bir deney olarak zamanda geriye doğru gidişte, düşünmenin nasıl olduğunu özsel olarak etkileyen bir basamak olarak "dil" ve "söz"ün tarihi gerçekten de

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Felsefe Bölümü (enginyurt@sdu.edu.tr).

² Martin Heidegger, *Vom Wesen der Sprache: Die Metaphysik der Sprache und die Wesung des Wortes. Zu Herders Abhandlung Über den Ursprung der Sprache*, GA85, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1999, s. 3.

*DİLİN YAPISI VE GELİŞİMİNE DAİR FARKLI GÖRÜŞLERİN KISA BİR ANALİZİ:
SÖYLEME, KONUŞMA VE SÖZ ÜZERİNE BİR DÜŞÜNME DENEMESİ*

birçok şeyden -örneğin yazıdan- daha eskiye uzanır. Burada dil ve söz ile kastedilen sadece tarihin belli bir döneminde belli bir insan topluluğunun ya da genel olarak insanlığın bir dili konuşmaya yetili olması ya da bir dilin düşünme ile herhangi bir şekilde kurduğu özsel ilişki değildir. “Evrimsel olarak konuşma ya da dil yetisine sahip olmadan önce insanımsılar nasıl düşünüyordu?” sorusu kritik bir noktaya işaret etmesi açısından önemlidir elbette. Ancak yine de burada kastedilen bu soruyla doğrudan ilişkili bir duruma işaret etmez.

Ancak burada dil ve söz ile kastedilenin ne olduğunun daha iyi anlaşılması için, ufak bir düzeltme yapılmalıdır şimdi baştan. Dil ve söz değil, aslında *dil-söz*. Burada, aradaki tire işareti, bir birlikteliği işaret eder gibi gözükür ve bu kısmen böyledir. Ancak sadece böyle değildir. Dil-söz tabirindeki tire işareti, dilden söze doğru olan uçurumu ve köprüyü ifade eder. Dilin oluşumuna bakılırken, dil anlaşılmasına çalışılırken, onun evrimsel gelişimine odaklanarak, insan dilini diğer canlıların iletişim şekillerinden farklı kılan, insan dilinin özsel olarak bu iletişim türlerinden farklı olduğu yanlarına odaklanılır. Bu tutum ve yaklaşım belki antropoloji, biyoloji gibi farklı alanda işe yarar olsa da, düşünsel olarak felsefe için pek de üzerinde yükselebileceği güvenli bir zemin sağlamaz. Ya da böyle bir zemin sağlamayacağına inanılır. Düşünme açısından özsel olan, dile sahip olma ve dili öğrenme yetisi değil, ama dilsel-olana salt ya da salt olmayan iletişimsel yapı içerisinden alıp sözsöz-olana taşıma eylemidir. Bu taşıma eylemini gerçekleştirebilmek, belki de sadece birkaç şairin birkaç şiirinde mümkün hale gelmiştir. Ya da en azından bazıları tarafından bunun böyle olduğuna inanılır.

Burada ilk olarak, insan dili ile ilgili genel ayırıcı olarak kabul edilenin ne olduğunun belirtilmesi gerekir. Bu konuda birçok araştırmacı farklı şey söylemiştir. Bu söylenen, işaret edilen kati fark yaratan noktaların sayısı da bunlara oranla farklılık, çokluk gösterir. Elbet ki bu belirtilen ayırım yaratan özellik ve noktaların hepsi haklı bir şeye işaret etmesi anlamında doğru ve geçerlidir. Ancak düşünme açısından bakıldığında, dile, insan diline dair geliştirilmiş olan bu yorumların belli noktalarda hiç de felsefenin düşünmesine katkıda bulunan bir şey ifade etmediği de aşikârdır. Düşünme açısından dilin ne olduğu, dilin kendisine en yakın gibi duran şeyden bile özsel olarak ayrılmasında birincil önem taşır. Dilin ortaya çıkışının ve gelişiminin dil-düşünme ilişkisi (ya da aksı) üzerinden yapılması bu anlamda daha önce işaret edilmemiş bir ayırımı ne oranda gösterir tartışılır ancak yine de şimdi ilk adım olarak, genel bir çerçevede dilin modern dönemdeki haklı ve doğru görüşlerine bir örnek verilmelidir:

İnsan dili, diğer türlerin sembolik iletişim biçimlerinden, üst-dilsel (bu kitapta olduğu gibi dilin, dil hakkında konuşmakta kullanılması) ve sevke tabi [discursive] (birçok ideayı tek bir cümle içinde bir araya bağlama kapasitesi) işlevleriyle ayrılır. Diğer birtakım yazarlar, insan dilinin kendine özgü işlevlerini ortaya koyar. Bu kitapta, Bernard Victorri dilin öyküleme işlevini tasvir ederken Jean-Louis Vessalles buna, argümantasyon işlevini ekler.³

İnsan dilinin yukarıda belirtilen ayırt edici özellikleri, insan dilinin yapısal olarak ayırt edici özellikleri olmaları açısından doğrudur. Ancak, düşünmenin gelişimi, işlemesi açısından dilin yerine (hem yeti hem de bir yapı olarak) bakıldığında, bu söylenenlerin en önemli şeye işaret etmediği görülür. Dil üzerine düşünülen ve gelişiminin olası olan süreçlerindeki genel fikirler bile bu önemli şeyi gözden kaçırır gözükür:

Daha aydınlanmış olmasa da, daha şimdiki zamanlarda, bu yasak kalkmış gözükür, ama münakaşa devam etmektedir. Hala, dilin tanrıdan bir hediye

³ Jean-Louis Dessalles – Pascal Picq – Bernard Victorri, *Dilin Kökenleri*, Çev. Atakan Altınörs, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2014, s. 19

olduğunu savunacak birkaç kişi olsa da; hala dilin tek bir adımda, ya hep ya hiç tarzda evrildiğini görüşünü benimseyenler vardır. Buna bazen dilin evriminin “büyük patlama” teorisi denir ve en çok linguist Derek Bickerton (1995) tarafından ifade edilmiştir, ama ayrıca Noam Chomsky’nin birçok eserinde ima edilmektedir. Başvurulan şey, büyük ihtimalle rastlantısal bir genetik mutasyon ya da tanrı yerine ortaya çıkan fiziksel bir özellik olsa da, bu görüş biraz mucizevi gelir (örneğin, Crow, 2002). Buna karşı olarak, Jackendoff (2002) tarafından ayrıntılı olarak işlenen ve Pinker ile Bloom (1990) tarafından düşünüldüğü gibi doğal seleksiyon dolayısıyla artar bir şekilde dilin evrildiği görüşü vardır. Bu görüş açık bir şekilde insan evriminin Darwinci bakışı ile aynı taraftadır.⁴

Dilin kökenine ve karakteristik yapısına dair yapılan ve yukarıda alıntılanan belli başlı yaklaşımlar dil-düşünme ilişkisinin özsel olarak nasıl bir yapıda olduğu ve nasıl olduğu tam olarak açıklamaz. Açıklar mı?⁵

Hâlihazırda yapılmakta olan bakış açıları, dili konuşma yetisi üzerinden, konuşma/muhabet ve bir tür sessel-iletişim-içinde-olma temelinde ayırım yapılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında; insan beyninin evrimsel süreç içerisinde geçirdiği büyümeler, insanın gırtlak, boyun ve dil kaslarının yapısının ve kullanımlarının anatomik olarak değişmesi, ilk dilin oluşumunun jetler, mimikler, doğadaki seslerinin taklidi ile müziksel bir ifade ile oluşumu, anne ile evladı arasındaki bağın sözsel iletişime doğru itici gücü, insan genlerinde dilin oluşumuna yol açmış olması olası mutasyonlar, proto-dil ve daha birçok şeyden bahsedilir. Tüm bunların işaret ettikleri ve bu işaret edilenler ile desteklenen ayırım ve bölümlenmeler gerçekten önemli olsa da, yine de düşünme açısından dilin ve konuşmanın belirleyici olan haline işaret etmez bunların hiçbiri ne yazık ki. Bu tür bir işaret etmeye en çok yaklaşılacak yer, dilin özsel olarak bir sembolik yapı biçiminde ortaya koyulmasında olmuştur:

Bickerton aynı zamanda dilin, ikonik olan etiketlerle başlamış olması gerektiğini öne sürer. İnsan dilini, hayvana dair iletişim tarzlarından daha çok ayıran sembolik iletişimin daha sonra evrilmiş olması gerekir. Sembolik parçaların, olduğu varsayılan proto-dil içinde zaten hâlihazırda olup olmadığı, ya da onların “gerçek dil” içinde ortaya çıkmış olup olmadığı açık değildir...yine de, sembolizmin, sentaks yerine, insanları hayvanlardan ayıran şey olduğunu Deacon (1997) gibi kabul eder (Bickerton 2010: 49). Sembolizm, Hockett’ın (1959) “yerini değiştirme” olarak tanımladığı, şimdi ve burada olmayan etkileşimler içindeki durumlar ve varlıklar hakkında konuşma, böylece kurgusal senaryolar hakkında olduğu kadar, geçmiş ve gelecek olaylar hakkında da konuşma yetisi olan şeyi mümkün kılar. Dilin dünya-yaratıcı gücü sayesinde, bütün insan toplulukları, her türden mitler oluşturma ve hikâyeler öyküleme yetisi geliştirdi. Bu, insanlarla iletişim kurma öğretildikten sonra bile hayvan iletişimi için mümkün olmamıştır [...] Sembolik dilin ortaya çıkışını mümkün

⁴ Michael C. Corballis, *From Hand to Mouth: The Origins of Language*, Princeton University Press, New Jersey 2002, s. 403.

⁵ Bu duruma ilişkin olarak bir metafor işlevsel olabilir. Burada bir örnekle ifade etmek, kastedilenin anlaşılmasını kolaylaştırır. Bu örneğin bir tür metafor ve analogi olarak okunması gerektiği akıldan çıkarılmamalıdır. Böylece ki, asıl olarak kastedilenin ne olduğuna dair bir fikir edinilebilir. İnsanlar bazen sokaklarda anketler yapar. Bir anketör, ona günün başında tarif edilen hedef kitlesine uyan çoğu kişiye yaklaşır ve yaklaşılacak kişi de isterse bu soru-cevap diyaloguna katılır ve konuşma gerçekleşir. Burada tüm gün boyunca, anketör hep aynı soruları sorar ve hedef kitlesi içerisinde kalanlar da farklı ya da benzer cevaplar verse de hep aynı şekilde cevap verir. İkisi de bu yaptıklarını konuşarak yapar. Buradaki konuşma gerçekten de modern, sembolik, üst-dilsel, yüksek düşünsel-zihinsel işlem gerektiren (zira bilinçli her düşünme zaten yüksek düşünsel işlem gerektirir) bir konuşmadır. Bu tür konuşma, insan türünün dilini ve konuşmasını insan olmayan diğer tüm canlıların dili ve konuşmasından ayırır. Ancak, insanın dili ve konuşmasını diğerlerinden ayıran bu hali, dilin ve konuşmanın kendi özündeki o önemli ayrıma işaret edemez.

*DİLİN YAPISI VE GELİŞİMİNE DAİR FARKLI GÖRÜŞLERİN KISA BİR ANALİZİ:
SÖYLEME, KONUŞMA VE SÖZ ÜZERİNE BİR DÜŞÜNME DENEMESİ*

kılan tüm bu faktörler, karakteristik yapı, gerçekten de Deacon'ın insan türünü “sembolik tür” olarak tanımlamasına yönlendirdi. Yukarıda belirtildiği gibi, sembolik iletişim, ikincisine göre, insan iletişimini hayvan iletişiminden açık bir şekilde ayıran karakteristik yapıdır. Sperber & Origi (2010: 131) şu sonuca vardı: pragmatik bir perspektiften şu çok açıktır ki, insan dilleri ve dil yetisi, zenginliği ve kusurlarıyla, sadece naif bir psikolojiye [örneğin akıl-okuma özelliği] ve dolaylı iletişime yetisi olan bir türe uygundur.⁶

Dilin kullanımı sırasında, konuşma sırasında, her ne kadar yukarıda sayılanlar ve dilin sembolik oluşumuna işaret etmek önemli etmenler olsa da, öyle bir şey vardır ki, bu dil-düşünme sürecinin iki farklı tarzda olduğunu gösterir. Bu süreci ikiye böler. Burada anketörle konuşma, profesörlerin birbirleriyle tartışması, arkadaşlarla muhabbet etme, makale yazma ve daha birçok şey, bu ayrımın berisinde kalırken, birkaç şey bu ayrımın diğer tarafına atlamayı başarır.

Burada bu atlamayı başaran şey; *şiiirsel olanın şiiirselliliğinin söz-olan olarak olmasıdır*. Ancak bu ifade edilen şey şimdilik belirsiz bir ifade, bir semboldür. Zira bu atlamayı başaran şeylerin arasında ne dünya şiiirlerinin çoğu vardır, ne de varolmuş şiiirlerin çoğunun burada alınır. Hayır, burada kastedilen, şiiirsel olanın, dil-düşünme sürekliliğini [karşılıklı etkileşimini] daha önce hiç olmadığı bir hale bürümesi, dönüştürmesidir. Dil-düşünme ilişkisinin daha önceki tüm işlevsel süreçlerinin artık tamamen değişmiş bir şekilde gerçekleşmesi, ama sadece ve sadece özsel olarak böyle gerçekleşmesidir. Buna en yakın, ama hâlâ çok uzak, örneklerinin bulunabileceği yer yine şiiirin kendisidir. Dilin sembolik iletişimsel yapısı, yüksek şiiirlerin bazı satırlarında gerçekleşen “sembollerin eriyip birbirine karışmasında” artık özsel olarak değişmiştir. Şiiirselliliğin bu nadir anlarının ifade etmesi, şu ana kadar bilinen tüm dil-ifade-söz aks ve yapılarının ötesinde bir yere dokunabilir hale gelir. Bu dokunabilir olma yeteneği, dilsel-olanın, dilsel-olmayanın alanına geçmesine olanak tanır. *Ve orada, ama sadece orada söz söylenmiş olur*. Bunun dışında, ne evrimsel süreçte dilin gelişimi, ne günlük hayattaki konuşmaların ve dilin kullanımı ve hatta ne de o şiiirlerin bu anlar dışındaki hayatlarının herhangi bir anı, bu sözün söylenmiş olduğu yere ulaşamaz.

Yukarıda alıntılanan görüşlere geri odaklanacak olunursa; dilin oluşmakta olan oluşumunu, yapısını ve kullanımı özsel olarak etkileyen en son olay binlerce yıl önce yaşanmıştır. Ancak burada belirtilmelidir ki, bu denli bir olay henüz gerçekleşmedi, ancak bu yukarıda bahsedilen, sembolik-dilsel kullanımların eriyip birbiri içine girmesi üzerinden söylenebilir ki, bu tür bir olayın eşliğinde olabilir insanlık, eğer böyle bir eşikte olmayı isterse. Bu eşik asla aşılamayabilir [ve büyük ihtimalle de aşılamayacaktır da]. Günlük hayattaki sıradan karşılıklı iletişim temelli, dili kendine geldiği gibi *kullanan* düşünmenin, dile karşı olan bu tutumu devam ettikçe, dilsel olarak ifade edilen ile sözselsel-olanın alanına erişebilmiş, çıkabilmiş konuşmanın, *söylemenin* gerçekleşmesinin olanağı gün be gün azalmaktadır. Ya da bunun böyle olduğuna inanılır. Gerçekten böyle midir peki?

Dil ve düşünme arasındaki ilişki, bilinçli bir halde, “düşünmenin ifade edilmesi için dilin kullanılması”na indirgenir. Ancak özellikle söylenmelidir ki, dil-düşünme ilişkisinin yapısı bu indirgemenin çok ama çok daha fazlasına özsel olarak olanak tanıma potansiyeline sahip olabilir. Dil ve düşünme arasındaki bu “kullanma” ya bağlı olan anlayışın ötesine geçildiğinde bile henüz bu sağlanan olanağın sınırları görülemez. Bunun için, dil-söz'ün dilin sembolik yapısının ötesine geçebilen tavrı birincil planda tutulmalıdır bu sınırların az çok belirgin olabilmesi için. Bu sembolik yapının ötesine geçme,

⁶ *The Oxford Handbook of the History of Linguistics*, Ed. Keith Allan, Oxford University Press, New York 2013, s. 39-40, 42.

sembolikliğin eriyip dil-söz hakkındaki düşünmeye dair yeni bir tür dil-düşünme halinin orada olmaya gelmesi halindedir. Bu anlamda, düşünmenin dil-söz'e dair en üst sınırı, dilin sembolik yapısını yakabilmesi ve bir tür sembolik-olan ile düşünsel-olanın salt bir kaynaşması olarak görülür.⁷ Dil-söz'ün düşünme ile olan ilişkisine aslında hiç değinilmemiş değildir. Bu değinilme, dolaylı da olsa, dilin kendi ufkunun uçsuz bucaksızlığı üzerinden gerçekleştirilmiştir:

Derek Bickerton dil ve hayvan iletişiminin arasındaki temel farkın “hayvan iletişimi kapalı bir sistem iken, dilin açık bir sistem olduğuna” işaret etmişti (Bickerton 1990; 16). Biz yeni kelimeler yaratma, daha önce hiç konuşulmamış cümleleri söyleme imkanından keyif alıyoruz. Dilin bu güzel özelliği, onun kombinatorial bir sistem olmasından gelir [...] Dil bu imkânı iki kendine özgü şekilde kullanır: Biz kelimeler yapmak için sesbirimleri birleştiririz; ve cümleler yapmak için kelimeleri birleştiririz. Onu, genel olarak hayvan iletişiminden ayırdığı düşünülen şey, dilin bu özelliğidir. Bu, bazı linguistlerin aynı zamanda bir kelime oyunu olan bir metafora “ikili boğumlama” olarak ifade ettiği şeydir (Martinet 1967). Bu ikili kombinatorial fenomen etkileyicidir: konuştuğumuz zaman, on binlerce kelime içeren kelime dağarcığımızdan kelimelerimizi seçeriz; ve cümlelerimizi, potansiyel olarak sonsuz olan bir repertuardan “seçeriz”. Aksine, hayvanlar tarafından kullanılan işaretlerin menzili, nadiren on beş ögeyi geçer.⁸

Burada bahsi edilen, konuşmanın gerçekleşmesinin, dilin sahip olduğu uçsuz bucaksız kombinasyon okyanusu ile olması, aynı olanağın düşünmeye de açık olduğu anlamını taşır. Dilin uçsuz bucaksızlığında, düşünme dilediği gibi uçabilmeyi bulur. Bu dilediği gibi uçabilme, düşünmeye dilsel-olan'ın sembolikliğini sindirip, özümseyip, sözsel-olana ulaşma şansını verir. Burada daha önce de belirtildiği gibi, sembollerin eriyip yeni ve daha önce olmamış bir ifade-sel-anlam olabilmesi ile sözsel-olan ile düşünsel-olan arasında salt bir *bir ve aynı olma*lık kurulur. Artık sözsel olan, yani söylenen şey düşünsel olandır ve düşünsel olan yani düşünülen şey de söylenilendir. Normalde olan; kelime, kelimenin işaret ettiği şey, kelimenin kastedilen anlamı, kelimenin sembol olarak kullanılması sırasında orada olan sembolik anlam, sembolün işaret ettiği şey gibi öğelere ayrılıp analiz edilebilen normal ya da sembolik konuşma artık yoktur, bu birkaç yüksek şiirin birkaç yüksek anına denk gelen özsel olarak farklı olan dil-düşünme süreci, artık bu öğelerin teker teker belli olmadığı, ama bu öğelerin hepsinin eriyip başka bir bütün şeye dönüştüğü bir halde gelişir. Bu bütünleşmede (ki bu sadece öğelerin bütünleşmesi değil ama dilsel olanın sözsel olana çıkabilmesi ile düşünsel olan ile ifade edilenin, sözün yani anlamın da bir birleşmesidir) hiçbir düşünme bahsi edilen bu öğeleri ayrı ayrı kuramaz. Zira artık orada olan durum, düşünmenin kendisinin de içinde eriyip kaynaştığı, yeni bir tür *düşünsel-sembolik-sözsel-anlamsal-ifadesel* haldir. Bu yüzdendir ki, bu tür şiirlerin bu tür anlamlarını yorumlamak, arkasını görmek çok zordur, zira normalde, sembol yorumlamayı sembol olarak kullanılan şey, sembolün işaret ettiği ve bu iki şey arasındaki bağın kurulumu olarak gören düşünme, bu karşı karşıya kaldığı yeni şeyi oturtamaz bir türdür. Çünkü onun artık görülecek, oraya doğru bakılmaya çalışılacak bir arkası yoktur. Onun arkası, bu erime aracılığıyla -yani satırda- öne ile birleşmiştir. Satırda yazılı olduğu haliyle olmaktadır artık orası, orada olan, orada olan hem düşünme hem de söz, düşünme-söz.

⁷ Bu açıdan, Terrence Deacon'ın 1997 de yaptığı zeki sınıflama “homo symbolicus” hem boşa çıkar, hem de bir açıdan kendini son üst anlamına tamamlar. İnsan düşünmesi, büyük ihtimalle asla öteki tarafına geçemeyeceği eşğin bu tarafında sonlanacak olsa da, insan düşünmesinin özüne işaret etmesi anlamında -onun sembolleri tüketip yok eden ve tekrar semboller üreten ve tekrar bu sembolleri tüketen yapıya nükteli bir gönderme yapılacak olunursa] “homo symbol-digestericus” denilebilir. Deacon'ın sınıflaması ve daha fazlası için bkz. Terrence W. Deacon, *The Symbolic Species: The Co-evolution of Language and the Brain*, W. W. Norton & Co, New York 1997, s. 170-171.

⁸ Jean-Louis Dessalles, *Why We Talk: The Evolutionary Origins of Language*, Çev. James Grieve, Oxford University Press, New York 2007, s. 18.

*DİLİN YAPISI VE GELİŞİMİNE DAİR FARKLI GÖRÜŞLERİN KISA BİR ANALİZİ:
SÖYLEME, KONUŞMA VE SÖZ ÜZERİNE BİR DÜŞÜNME DENEMESİ*

Burada dil-düşünme-söz arasındaki bu ilişki ortaya koyulduktan sonra şimdi bir adım geride durulup şu sorulmalı: “Dil ve düşünme arasındaki ilişki, düşünmenin özsel olarak olması ve gerçekleşmesi açısından, sadece böyle mi sürer, böyle bir yapıda mıdır hep?” Bu sorunun iki zıt cevabı da mevcuttur. İlk olarak “hayır” denilebilir bu soruya. Düşünmenin oluşumunda, dil-düşünme ilişkisinin orada olduğu ve düşünmenin gerçekleşme sürecini etkilediği başka bir hal daha vardır. Bu hal, az önce söylenen dil-düşünme-söz ilişkisinin tam tersi şeklindedir. Yani dilsel-olanın, sözsel-olana çıkması değil, ama tam tersi, sahip olduğu tüm sözsel-olmaklığı bırakıp, düşünsel-olanın olmasının bir tür semantik his, sezgi şeklinde gerçekleşmesidir. Burada kastedilenin en açık şekilde görüleceği yer, Batı düşünmesinin pek alışık olmadığı bir tarzda, daha çok Doğu Asya’daki sözsüz derin düşünme, dilsel-olanın eşlik etmediği bir tefekkür-halinde-olma durumu içerisinde:

Konuşmanın düşünme ile bağlantılı olduğu Batı varsayımı, Doğu’da Kabul görmez [...] Dil ve konuşma hakkındaki varsayımlar kültürel Doğu Asya geleneği içinde farklıdır (Kim & Markus, 2002). Antik Çin medeniyetinden beri, Doğu Asyalılar düşünme ve konuşma arasında bağlantısallık olduğunu düşünmedi. Dil ve düşünce üzerine felsefi ve dinsel tartışmaların ve münazara geleneğinin büyük ölçüde yokluğu değil, ama ayrıca, Doğu Asyalılar, sessizlik ve içebakışım, yüksek seviyelerde düşünme için yararlı olduğuna inanırlar, tıpkı hakikatin peşinde olmaya yararlı olduğu gibi. Bu varsayım, meditasyon gibi Budist ve Taoist pratiklerde kapsamlı şekilde ifade edilmiştir (Gard, 1962; Rinpoche, 1987; Robinet, 1993; Stein, 1979). Budist öğretiye göre, birisi yaşama gücüne, kirlilik tarafından lekelenmeden, meditasyon içindeki dinginlikten geçerek ulaşabilir. Dahası, Taoist öğretisi, “En yüce Hakikate” ulaşmak için sessizlik, içsel göz önünde canlandırma, konsantrasyon ve nefes alıp vermeyi düzenleme pratiklerini vurgular. (Robinet,1993).⁹

Bu alıntıda *konuşma* ile kastedilenin ne olduğu belirtilmelidir. Bunu yapmanın en kolay yolu, buradaki konuşma ile asıl kastedilenin ne olmadığını belirtmesidir. Buradaki konuşma ile kastedilen şunlar değildir: (I) Alıntıda söylenen düşünme ve konuşma arasındaki doğrudan bir bağlantısallık olmayışı hali, *sadece* fiziksel-motor ve söylemsel ve dışı vurulan sesin eşlik ettiği bir eylem olan “konuşma” eyleminin olmaması değildir. (II) Alıntıda konuşma ile kastedilen, *sadece* dışsal sesin olmadığı ancak içsel olarak kişinin kendi kendine konuşmasının olmaması da demek değildir.

Burada *konuşma* ile kastedilen, bir anlamda içsel sessizlik, içsel tefekkür-halinde-olma’ nın da karşısına koyulan konuşma, derinlemesine düşünme sürecine, dilsel-olanın eşlik etmeyişidir. Söylenilmek istenen, dilin dışında gerçekleşmekte olan bir düşünme değildir, öyle ya dilin, dilsel-olanın gürelemediği yerde düşünsel-olanın özsel bir anlamda olması mümkün değildir. Düşünme dil ile büyür ve dil de bu büyüme sürecinde asla durağan değildir, o da değişir, evrilir, serpilir, açılır, gürlür. Burada söylenilmek istenen, zihin her zaman dilsel-olanın diyarından doğru bir zihin olsa da, düşünme, özellikle bu alıntıda işaret edildiği halindeki kontemplatif düşünme, kendi gerçekleşmesi sürecinde dilsel-olana dair gözünü kapamış olmasıdır. Meditasyon ile zihnin boşaltma egzersizlerinin yoğun pratiği sonucunda, varlığa, hakikate dair bu anlamda, dilsel-olanın eşlik etmediği bir tür düşünme, bir tür varlığı hakikati düşünsel-olarak sarmaya, yoğurmaya doğru giden bir düşünüşe-dalmış-olma haline ulaşılabilir. Bu düşünüş halinin kendisi ve sonu, ne dilsel ne de sözsel hiçbir öge ile ifade edilemez, ancak bu düşünüşe-dalmış-olma halindeki ve bu halden çıkan zihin, bu bir anlamda varlığa, hakikate ve düşünmeye dair üst farkındalığa dair olmuş olan zihin, bu düşünüşte olmaktadır. Bunun

⁹ Heejung S. Kim, “We Talk, Therefore We Think? A Cultural Analysis of the Effect of Talking on Thinking”, *Journal of Personality and Social Psychology*, Cilt: 83, Sayı: 4, 2002, s. 828-829.

düşüncesine sahiptir denilemez, çünkü genel anlaşıldığı haliyle, düşünce, her zaman öyle ya da böyle dilsel olan öğelerle başarısızlıkla da sonuçlanacak olsa, kendisinin kurulmasına açıktır. *Ancak buradaki düşünüşte-olma hali, bir düşünce olarak kendisini inşa etmez, ancak o en kökeninde bir varoluşsal his, özsel bir var olma ve düşünme hali, bir tür duygu-düşünce arasında bir yapıya ve düşünmenin farklılaşmış olsa da özsel olarak ayırtmamış haline işaret eder.*

Böylece, silik de olsa, düşünme ve duygu durumu arasındaki ilişki biraz daha açık kılınmış oldu. Bu anlamda, düşünmenin kökeni ile duygu arasındaki yakınlık da artık yadsınamaz derece de sorgulanması gereken bir hâl almıştır. Felsefenin sadece bilgi sevgisi değil ancak hayretle de -yani bir duygu ile- başladığı burada hatırlanmalıdır. Ancak yine de bu sorgulama için şu an üzerinde bulunulan patikadan ayrılmaya gerek yoktur. Zira bu patikada atılan her bir sonraki adım, eğer bu yakınlık gerçekten özsel ile kendisini durmaksızın daha ve daha fazla belli edecektir.

Burada şu ana kadar, en temelde ilk olarak düşünmenin; dilsel-olanın sözselleşmesiyle yükselmesiyle nasıl kendi özüne ve kökenine daha uygun, daha benzer, daha ona ulaşabilmiş bir tarzda uçabileceğinden, olabileceğinden bahsedildi. İkinci olarak da düşünmenin ne sözselleşen ne de dilsel-olanın eşlik etmediği bir tür duygu-düşünme olarak gerçekleşmesinin, düşünmeye kökensel olarak yakınlığına işaret edildi. Ancak bu belirtilen iki durum da, bilinçli, bilince sahip iradenin durmadan her an kontrolü altında olan, her an onun yönünü değiştirme yetisini elinde tuttuğu düşünme sürecinden farklıdır. Günlük hayatta, ya da düşünmeyi profesyonel olarak gerçekleştiren kişilerin düşünmesinde, bu tür, ben iradesi ve bilincinin etkin olarak olmadığı düşünme süreçleri pek gerçekleşmez. Günlük hayattaki ya da bu profesyonel tarzdaki düşünmede, sürekli olarak düşünsel olarak tartma, eksilerin artıların ortaya serilmesi, olası sonuçların ve sebeplerin belirlenmesi gibi rasyonel ve mantıksal bir düşünme süreci vardır. Düşünmenin bu açıdan bakıldığında, dil-düşünme ilişkisinin nasıl olduğu hâlâ belirsizdir. Şimdi biraz da bunun üzerine gidilmesi gerekir. zira şu bir gerçektir ki, çok uzun zamandır, bu tür bilinçli, rasyonel, mantıksal düşünme, insan düşünmesinin en çok ön plana çıkan düşünmesi şeklindedir. Bu düşünme şeklinde, dilin ne olduğu dil-düşünme ilişkisinin nasıl kurulduğu da bu anlamda önem taşır. Heidegger, günlük konuşma-dil ve düşünme arasındaki kurguda dil-düşünme ilişkisini bu eleştirel tarzda ele almıştır.

Genel görüşe göre, hem düşünce hem de şiir dili sadece kendilerinin onun içinde gerçekleşebileceği bir ortam ve bir ifade aracı olarak kullanır, tıpkı heykel, resim ve müziğin benzer şekilde işlediği ve kendilerini taş ve odun ve renk ve ses ortamında ifade ettikleri gibi. Ama büyük ihtimalle taş ve odun ve renk ve ses de sanatta farklı bir doğaya sahip olur, sanatı estetik açıdan -yani ifadelere ve izlenimlere dair bakış açısından- görmeyi bıraktığımızda, sanat eserini bir ifade ve izlenimleri de deneyim olarak. Dil ne sadece bir ifade alanıdır ne de bir ifade aracıdır, ne de bu ikisinin birleşmiş hâli. Düşünce ve şiir dili sadece kendilerini onun yardımıyla ifade etmek için kullanmaz; düşünce kendilerinde asıl olarak, özsel ve bu yüzden de ayrıca son konuşmadır, dilin insanın ağızından doğru konuştuğu. Dili konuşmak dili kullanmaktan tamamen farklı bir şeydir. Günlük konuşma dili sadece kullanır. Dil ile olan bu ilişki onun gündelikliğini kuran şeydir. Ama düşünce ve farklı bir şekilde şiir terimleri kullanmaz ama kelimeleri konuşur.¹⁰

Bu eleştiride haklılık payı olduğu açıktır. İnsanlığa dair tüm dönemlerde, dilsel-olanın salt iletişimsel bir amaçta kullanılması, dilin potansiyel olarak sahip olduğu şiirsel, sözselleşmiş büyüünün sıradan günlük konuşma içerisinde yer almasını, gerçekleşmesini

¹⁰ Martin Heidegger, *Was Heisst Denken?*, GA8, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 2002, s. 132-133.

*DİLİN YAPISI VE GELİŞİMİNE DAİR FARKLI GÖRÜŞLERİN KISA BİR ANALİZİ:
SÖYLEME, KONUŞMA VE SÖZ ÜZERİNE BİR DÜŞÜNME DENEMESİ*

engeller gibi gözükür. Dilin potansiyel olarak sahip olduğu o sözsöz büyüü düşünöldüğünde, gerçekten de sıradan günlük konuşma çok sıkıcı, basit, banal, tatsız, öylesine gibi gelir. Ama buradaki meseleye tek bakış açısı bu değildir. Tam tersi bir şekilde dilin o işaret edilen büyüsel, hayrete düşürücü, insanın tinini ve düşünmesini en çok derinden etkileyen yapısı belki de, tam olarak bu sıkıcı, basit, banal, tatsız, öylesine gibi gözükken *sıradan, günlük konuşma* olabilir.¹¹ Burada önemli olan nokta dilin bu canlı olan, canlı kalan alttaki kısmı ile yüzeyde kalan soğumuş, kurumuş, katılmış kısmının bir

¹¹ Burada kastedilenin ne olduğunun açıklanması için kurgusal bir örnek verilebilir. İki bebek düşünölsün, bir kız ve bir erkek. Ve bu iki bebeğin, bir şekilde tamamen aynı ortamda, aynı dil içerisinde, aynı koşullar altında tamamen aynı dilsel kurgular içerisinde büyüöldüğünü düşünün. Bu iki kişi, örneğin yirmi beş otuz yaşlarına geldiğinde bir şekilde tamamen aynı dilsel durumlara sahip olsun. Aynı kelimeler iki bireyde de aynı hislerin oluşmasına sebep oluyor, aynı kelimeler aynı tonlama, mimik, anlam, şive, yargı ile telaffuz edilip düşünölmüyor olsun. Yani kısacası dilsel-düşünsel açıdan iki kişinin her şeyi aynı olsun. Dikkat edilsin! Her şey *olabildiğince* aynı değil. Bu kurgusal bir senaryo. Yani *dilsel-düşünsel olan her şey her açıdan tamamen aynı*. Şimdi bu iki kişi otuz-beş yaşlarındayken, bir şekilde, bu kişilerin ikişer tane birebir kopyaları yapılsın. Tıpatıp, birebir, her şeyin aynı aktarıldığı bir kopyalama. Daha sonra bu kopya olmayan iki kişi senaryodan çıksın ve kopya olan çiftler birbirinin tamamen aynısı olan ve iki aynı gerçeklikte iki adaya koyulsun. Şu ana kadar kurulan yaşam senaryosunda farklı olan hiçbir şey yok. Her şey tamamen birbirinin aynı. Daha sonra bu iki adadaki çiftler kendi çocuklarına sahip olsun. Farklı gerçekliklerdeki bu iki çocuk da birbirleriyle her tür açıdan tıpatıp aynı olsun. Özel olarak hiçbir değişiklik olmasın aralarında. Ne genetik olarak, ne varoluşsal, ne de başka bir türlü. İkinin de tüm yaşamlarının her anı kamerayla izlenmiş olsa, hiçbir farklı kare, anın olmadığı bir durumda olsunlar. İçsel olarak da hiçbir farkları yok, ne karakterlerinde ne mizaçlarında, ne geçmişi hatırlama şekillerinde ve ne kadar hatırladıklarında, ne de başka bir şeyler de. Hiçbir fark yok. Bu her açıdan aynılık hali, bir şekilde nesiller boyu her yeni jenerasyonda devam etsin. Ve böyle onlarca asır geçsin. Geçen bininci asırdan sonra, artık iki tarafta da her şeyin birbiri ile aynı olduğu, toplumsal yapıların, bireyler arası iletişimin, inançların, korkuların ve akla gelebilecek her şeyin aynı olduğu bir kompleks yapıya gelmiş olsun. Bu iki aynı gerçeklikteki iki toplumun da arasındaki hiçbir fark yok. Kameralar hâlâ hep eş düşen anlarda aynı şeyleri görüyor, aynı şeyler oluyor aynı anlarda. Dilsel-olanın, dilin devinimi tabi ki gerçekleşmiş ve gerçekleşmektedir. Binlerce yıl önce ilk ada sakinlerinin “ağaç” kelimesi ile isimlendirdikleri şeye, yani ağaca, artık bu kompleks toplulukta herkes tamamen aynı anlam, tonlama, şive, his vs. ile “ayşat” diyor, bu “ayşat” kelimesi ile isimlendiriyor olsun en baştaki atalarının “ağaç” dedikleri şeyi. Bu değişimin kendisi de sonuçları da bire-bir aynı. İki aynı gerçeklikte de tüm kelime, gramer, anlam, sentaks, dilsel-olan her şey tamamen aynı. Şimdi gelen soru şöyledir: “Diyelim ki artık kamera ile gözlemeleme bırakıldı. Ve binlerce asır daha geçti. Bu binlerce asırdan sonra tekrar bu iki aynı gerçekliğe kameralar döndüğünde, iki aynı gerçeklik içindeki iki toplum için dilsel-olan her şey hala aynı kalmış mıdır?” Bu soruya, istemeden de olsa, çoğu kişi “evet” diye cevap verecektir. Herkeste sanki dil, taşmasına izin verilmeyen bir nehir izlenimini uyandırır burada. Sanki bir fırsat çıksa, bu sorunun cevabı hemen “hayır” olacaktır gibi. Zira senaryo öyle bir kurgulandı ki, iki aynı gerçeklikte sürmekte olan dillerin birbirlerinden farklılaşması için hiçbir olasılık -özel ya da varoluşsal ya da düşünsel- tanınmadı. Eğer bu olasılıklardan sadece bir tanesi, çok ufak bir tanesi bile tanınmış olsa idi durum çok farklı olurdu. Örneğin gerçekliklerden birinde hiçbir koşulda yağmurdan sonra gökkuşağı çıkmıyor ancak diğerinde, nadir de olsa gökkuşağı çıkıyor olsun, bu farklılık tarihsel olarak ne kadar çok geriye koyulursa, sadece tek bir farkla aynı iki gerçeklik arasındaki dilsel-olan en son geldiği noktada o kadar çok farklılaşmış olacaktır. Bu ufak farkın; duygu, algılama, anlam, semantik, kelime oluşumları ve en nihayetinde düşünme üzerine yapacağı etkiler kestirilemez derece de kaotik ve değişim yaratıcıdır. Hatta o kadar ki, sadece bu ufak farklılığın yarattığı değişim, kırılım, bu iki gerçeklikteki dilsel-olanların, dillerin, birbirlerinden tamamen farklılaşmış olduğu, aralarında hiçbir ortak nokta bulunmayan bir anın ileride gerçekleşebilmesinin bile muazzam olasılığını açar. Dilin o yukarıda bahsedilen büyüsellığı eğer istenirse burada da görülebilir. Sözüün insana sahip olmasının anlamı kendini burada temellendirir. İstisnasız her şey aynı kılındığında bile, aynı dilin iki aynı gerçeklikte birbirinden farklılaşması engellenebilse bile; ne olursa olsun, dilin devinimselliği, o bahsi geçen ortak konuşma sayesinde devinebilen, devinebilmek için ortam bulan dilin bu *devinimsel hareketi* engellenemiyor. Varolması sürdüğü sürece, dilin devinimselliği de sürer. Bir anlamda bu; dil, devinmeyi bıraktığı an ölmeye, yani tedavülden kalkmaya doğru yüzünü dönmüştür demektir. Günlük, sıradan konuşma, dile devinecek ortam sağlaması açısından, dili hayatta tutan, dilin tedavülden kalkmasını engelleyen biricik şeydir. Bu anlamda, Heidegger’in “günlük konuşma dili sadece kullanır” şeklinde negatif eleştirisi haklı bir yana sahip olsa da dil ve düşünme arasındaki ilişkinin tüm karakteristik özelliklerini kapsayacak türde bir şey söylemez. Günlük konuşmanın yaptığı bu “sadece kullanma”, düşünme ve şiirin “dili konuşmasından” daha özel olarak dile can veren bir durum olabilir. Her ne kadar günlük konuşma içerisinde dilin yaratıcı büyüsellığı soğumuş, kurumuş bir halde olmak zorunda olsa da; bu soğumuş, kurumuş hal, dilin yaratıcı büyüsellığını taşıması, onun için dilsel mekân oluşturması, ona üzerinde büyüsel olabileceği -potansiyel olarak ya da bu büyüsellığın aktif hale geldiği herhangi bir durumda- bir diyar, zemin sunması açısından bu günlük konuşma, günlük konuşmanın bu basitliği, bayağılığı, tatsızlığı çok önemli bir öğedir.

bütün olarak bir arada olması, birbirlerine ait olması ve her iki kısmın da birbiri ile eşit derecede öneme sahip olmasının görülmesidir. Tıpkı bir volkandan çıkan lavın soğuyan ve katılaştıran kısımlarının lavın hala sıcak ve akışkan olan kısmının akıp gittiği yolu oluşturması gibi. Yolu hem akan akışkan lav oluşturur hem de artık soğumuş, katılaşmış lav. Biri olmadan hiçbir alev nehri oluşamaz. Biri olmadan lav asla dokunulabilir bir şey olamaz. Biri olmadan hiçbir desen, patika oluşmaz. Biri olmadan hiçbir dil yolu, dil oluşamaz. Hem şiirsel olan hem de günlük olanın bu biraradlığında dil kendi yolculuğuna kendisine özgün deseni, şekli ve karakteristiği ile -hem sabit hem de değişken yönleri sahip olan- devam eder.

KAYNAKÇA

- Heejung S. Kim, "We Talk, Therefore We Think? A Cultural Analysis of the Effect of Talking on Thinking", *Journal of Personality and Social Psychology*, Cilt: 83, Sayı: 4, 2002.
- Jean-Louis Dessalles – Pascal Picq – Bernard Victorri, *Dilin Kökenleri*, Çev. Atakan Altınörs, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2014.
- Jean-Louis Dessalles, *Why We Talk: The Evolutionary Origins of Language*, Çev. James Grieve, Oxford University Press, New York 2007.
- Martin Heidegger, *Vom Wesen der Sprache: Die Metaphysik der Sprache und die Wesung des Wortes. Zu Herders Abhandlung Über den Ursprung der Sprache*, GA85, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1999.
- Martin Heidegger, *Was Heisst Denken?*, GA8, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 2002.
- Michael C. Corballis, *From Hand to Mouth: The Origins of Language*, Princeton University Press, New Jersey 2002.
- Terrence W. Deacon, *The Symbolic Species: The Co-evolution of Language and the Brain*, W. W. Norton & Co, New York 1997.
- The Oxford Handbook of the History of Linguistics*, Ed. Keith Allan, Oxford University Press, New York 2013.

